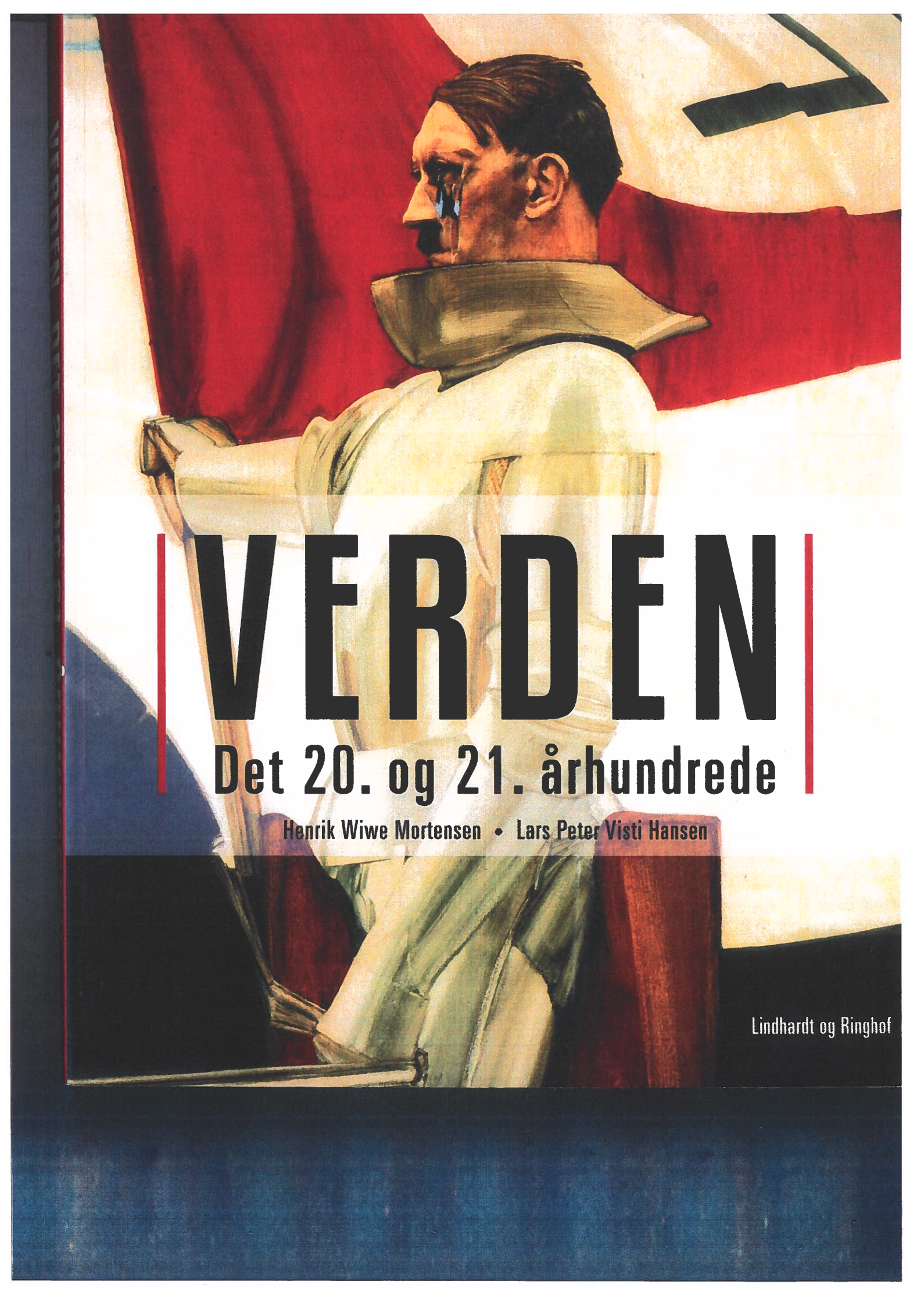

VERDEN

Det 20. og 21. århundrede

Henrik Wiwe Mortensen • Lars Peter Visti Hansen

Lindhardt og Ringhof

Verden. Det 20. og 21. århundrede

Henrik Wiwe Mortensen og Lars Peter Visti Hansen

© 2014 Lindhardt og Ringhof Uddannelse, København
– et forlag under Lindhardt og Ringhof Forlag A/S,
et selskab i Egmont

Forlagsredaktion: Stefan Dybdal Emkjær
Billedredaktion: Kathrine Storm

Grafisk tilrettelægning og omslag: andresen design

Omslagsbillede. Motiv fra 1934/36 af Hitler: Der Bannerträger (Fanebæreren).
Malet af den østrigske portrætmaler Hubert Lanzinger. Maleriet er en af de mest kendte
Hitlerfremstillinger fra nationalsocialismens tid med Hitler til hest og i en glinsende
rustning. Maleriet er beskadiget under Hitlers øje, da en amerikansk soldat vandalise-
rede maleriet ved afslutningen af 2. verdenskrig.
Tilhører US Army Center of Military History, Washington, DC.

Tryk: Livonia Print

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden gengivelse af denne bog
eller dele heraf er kun tilladt efter Copy-Dans regler

ISBN 9788770665360

www.lru.dk

KILDER

Den amerikanske historiker Francis Fukuyama skrev i 1989 det berømte essay: The end of History. Konklusionen var ikke til at tage fejl af: Afslutningen på den kolde krig var liberalismens endelige sejr over kommunismen. Hermed var ideologiernes kamp slut; liberalismen havde vundet.

Når man ser på, hvordan begivenhederne har udviklet sig i den sidste halve snes år, er det svært at unddrage sig en fornemmelse af, at der er sket noget grundlæggende i verdenshistorien. I det sidste år har der været trykt en syndflod af artikler om afslutningen på Den Kolde Krig og den kendsgerning, at "freden" synes at være ved at bryde ud i mange områder af verden. Men det, vi i virkeligheden er vidner til, er ikke bare afslutningen af en bestemt periode i efterkrigstidshistorien, men endepunkter for menneskehedens ideologiske udvikling og det vestlige, liberale demokratis fremståen som den endelige styreform. Man kan låne et udtryk fra Hegel og Marx og sige, at det måske er afslutningen på Historien.

I det tyvende århundrede har den udviklede verden været kastet ud i et kaos af ideologisk vold, mens liberalismen kæmpede først med resterne af absolutismen, så med bolsjevismen og fascismen, og til slut med en moderniseret marxisme, der truede med at føre til en atomkrigs afsluttende undergang. Århundredet, der ved sin begyndelse var så fuldt af tillid til de liberale demokratiers endelige sejr, forekommer ved sin afslutning at være vendt tilbage til sit udgangspunkt - ikke til en "ideologiernes endeligt" eller en sammensmeltning mellem kapitalisme og socialisme, men til en ubetinget sejr for økonomisk og politisk liberalisme.

Afslutningen på historien betyder ikke, at der ikke længere bliver internationale begivenheder at følge, for liberalismens sejr har først og fremmest fundet sted i ideernes og bevidsthedens verden og er ikke fuldstændig endnu i den virkelige eller materielle hverdag. Men der er gode grunde til at tro, at det er det ideal, som kommer til at styre den materielle verden i det lange løb.

I det forgangne århundrede har liberalismen været ude for to væsentlige udfordringer - fascismen og kommunismen. Fascismen betragtede Vestens politiske svaghed, dens sociale opløsning og dens mangel på sammenhold som et udtryk for liberalismens grundlæggende indre modsætninger, der kun kunne opløses gennem en stærk stat, som sammensvejsede et nyt folk. Men fascismen blev ødelagt som levedygtig ideologi af Den 2. Verdenskrig. Den ekspansionistiske ultranationalisme med dens trussel om en endeløs konflikt, der ville føre til et katastrofalt nederlag, kunne ikke længere bruges hverken som politisk bevægelse eller som ideologi.

Kommunismens udfordring var langt mere alvorlig. Marx hævdede, at det liberale samfund indeholdt fundamentale og uløselige modsætninger mellem kapital og arbejdere, noget der lige siden har været den stærkeste anklage mod liberalismen. Men klasseproblemet forekommer faktisk at være blevet løst på heldig vis i Vesten. Ligestillingen i de moderne vestlige samfund repræsenterer i egentlig forstand opnåelsen af det klasseløse samfund, som Marx forestillede sig. De økonomiske uligheder, som består, og som i nogle tilfælde er blevet værre, er ikke en følge af vort samfunds lovgivningsmæssige og sociale struktur, men en arv fra en uliberal fortid. Man kan roligt sige, at som følge af, at klassespørgsmålet er formindsket, er kommunismens popularitet i den vestlige verden svagere i dag end på noget tidspunkt siden afslutningen af Den 1. Verdenskrig. Man kan hævde, at det socialistiske alternativ aldrig har forekommet synderlig plausibelt for den nordatlantiske verden. Det er et alternativ, der i efterkrigstiden har hentet sin styrke fra succeser andre steder. Men det er netop i denne ikke-europæiske verden, at man bliver slået stærkest af de vældige ideologiske forandringer.

Asien

De mest iøjnefaldende ændringer har fundet sted i Asien. Vestlig kapitalisme og liberalt demokrati blev indført i Japan efter fascismens nederlag. Selvom japansk industri og japansk politik er meget anderledes end i Vesten, er den kendsgerning, at økonomisk og politisk liberalisme med så stort held er blevet indpodet typiske japanske traditioner og institutioner, i sig selv en garanti for, at de vil overleve i det lange løb. Endnu vigtigere er det, at Japan også har ydet sit bidrag til verdenshistorien ved at følge i USA's fodspor og skabe en virkelig universel forbrugskultur, som er både symbol og grundlag for den universelle samfundsmodel.

Andre nyligt industrialiserede asiatiske landes succes er velkendt. Fra et hegelsk standpunkt er det vigtigste, at politisk liberalisme har udviklet sig parallelt med økonomisk liberalisme på uventede steder, der spænder fra Sydkorea til Filippinerne. Men den liberale ides magt ville forekomme meget mindre imponerende, hvis den ikke havde smittet den største og ældste kultur i Asien, Kina. Marxismen-leninismen er i de sidste femten år blevet næsten totalt tilbagevist som økonomisk system, og den ideologiske sprogbrug, som er blevet genopvakt efter nedkæmpningen af studenterne, lyder fuldstændig forældet. De økonomiske reformer har været ledsaget af enorme politiske og intellektuelle brydninger, der drog kinesisk socialismes grundlæggende dogmer i tvivl. Denne sommers tragiske undertrykkelse på Tiananmen-pladsen var på en måde mindre opsigtsvækkende end den massive prodemokratiske bevægelse.

se, som udløste den, og den skal nok vise sig mindre varig. Ud fra et verdenshistorisk syn er det vigtige ved Kina, at Folkerepublikken ikke længere fungerer som fyrtårn for de uliberaler kræfter rundt omkring i verden, hvad enten der er tale om guerrillastykker eller middelklassestudenter. Maoismen er blevet en anakronisme snarere end et mønster for Asiens fremtid.

Gorbatjov

Det er imidlertid udviklingen i Sovjetunionen under Mikhail Gorbatjov, som har drevet det sidste søm i marxismen-leninismens kiste. Selvom de formelle institutioner først nu er begyndt at undergå forandring, er det, som er foregået i idé-verdenen, et revolutionært angreb på stalinismens mest grundlæggende principper og deres erstatning med andre principper, som ikke i sig selv udgør egentlig liberalisme, men hvis eneste gennemgående, fælles træk er liberalismen.

Man kan ikke i øjeblikket beskrive Sovjetunionen som et liberalt eller demokratisk land, og der er ikke udsigt til, at det bliver det i den nærmeste fremtid. Men når man står ved afslutningen af Historien, behøver ikke alle samfund at have succes som liberale. Det er nok, at de frafalder deres ideologiske krav på at repræsentere en anderledes og højere form for menneskeligt samfund. Og til trods for sin taktiske påkaldelse af Lenin har Gorbatjov tilladt folk at sige, hvad de privat havde været klar over i mange år - at marxismen-leninismens magiske korsang var noget vrøvl, og at den sovjetiske socialisme ikke var Vesten overlegen på noget felt, men i virkeligheden en monumental fejltagelse.

Findes der andre ideologiske konkurrenter til liberalismen?

Rivaler?

To muligheder melder sig, religion og nationalisme. De sidste års fremvækst af religiøs fundamentalisme vidner om en vidt udbredt utilfredshed med det liberale forbrugssamfunds åndelige tomhed. Men selvom tomheden i kernen af liberalismen så sandelig er en ideologisk defekt, er det ikke sikkert, at den kan fjernes ad politisk vej. Moderne liberalisme er en følge af de religiøst baserede samfunds svaghed, idet de ikke var i stand til at sikre bare minimal fred og stabilitet, for slet ikke at tale om en ordentlig levestandard. I verden, som den er i dag, er det kun muslimerne, der har fremholdt den teokratiske stat som et alternativ til både liberalisme og kommunisme. Andre, mindre velorganiserede, religiøse impulser er med held blevet tilfredsstillet indenfor den personlige livsform, som liberale samfund tillader.

Nationalisme og andre former for racemæssig eller etnisk selvbevidsthed har ligget bag mange af vor tids konflikter. Selvom den slags udbrud i nogen grad er blevet dæmpet i efterkrigstidens Europa, er de stadig yderst magtfulde i "Den Tredje Ver-

den". Men det er ikke givet, at nationalismen udgør en uforsonlig modsætning til liberalismens natur. Det er kun systematiske former af den som nationalsocialismen, der kan gøre krav på at være formelle ideologier på linje med liberalisme og kommunisme.

Nationalistiske holdninger rummer normalt ikke noget politisk program, der går udover et negativt ønske om uafhængighed fra en eller anden gruppe eller folk. De kan være kilde til konflikt i liberale samfund, men konflikten opstår ikke af liberalismen selv. Man kan i det mindste forklare en betydelig del af verdens etniske og nationalistiske spændinger som et udslag af, at mennesker er tvunget til at leve uden politisk repræsentation i politiske systemer, som de ikke har været med til at vælge.

Man kan naturligvis ikke udelukke, at nye ideologier og hidtil oversete modsætninger i de liberale samfund pludselig kan vise sig. Men verden, som den ser ud i dag, forekommer at bekræfte den antagelse, at samfundsmæssige politiske organisationers grundlæggende principper ikke har udviklet sig synderlig meget siden 1776 og 1789. Mange krige og revolutioner, som er udkæmpet siden den gang, har fundet sted under påkaldelse af ideologier, der gjorde krav på at være mere avancerede end liberalismen, men Historien har gjort disse præstationer til skamme.

11-2: Huntington: Civilisationernes sammenstød, 1993 (uddrag)

Samuel P. Huntington var i sin lange karriere både politisk rådgiver og direktør for strategiske studier ved Harvard Universitet. I 1993 skrev han dette berømte essay, der siden blev udvidet og udgivet som en bog. Efter terrorangrebene 9/11, blev Huntingtons hypotese om Civilisationernes sammenstød af mange anvendt som et profetisk værk, der forudsagde et nyt fjendebillede.

Fremtidens konfliktmønster

Verdenspolitikken er på vej ind i en ny fase, og mange intellektuelle har da heller ikke tøvet med at forudsige, hvordan den vil komme til at se ud - historiens afslutning, en tilbagevenden til nationalstaternes rivaliseringer, og nationalstatens sammenbrud som en følge af modsatrettede krav fra fænomener som stamme og globalitet. Hver af disse visioner indfanger vigtige aspekter af den virkelighed, der nu er ved at dukke frem. De mangler dog et vigtigt, ja et endog helt afgørende aspekt ved billedet af, hvordan den globale politik med stor sandsynlighed vil komme til at se ud i de kommende år.

Det er min hypotese, at den afgørende årsag til konflikter i den nye verden ikke først og fremmest vil være af ideologisk eller økonomisk karakter. De afgørende inddelinger af men-

neskeheden og den dominerende årsag til konflikt vil komme til at bero på kulturelle forskelle. Nationalstaten vil stadig være den stærkeste aktør i verdenspolitikken, men de væsentligste stridspunkter i den globale politik skal findes mellem nationer og grupperinger af forskellige civilisationer. Civilisationernes sammenstød vil komme til at dominere den globale politik. Brudfladerne mellem civilisationerne vil blive fremtidens kampplads.

(...)

Samtidig med afslutningen på Den Kolde Krig er den internationale politik ved at bevæge sig væk fra sin vesteuropæiske fase, og dens hjørnesten vil i stedet blive interaktionen mellem vestlige og ikke-vestlige civilisationer. I dette civilisationernes politiske sammenspil er de ikke-vestlige civilisationers befolkninger og regeringer ikke længere historiens objekter og den vestlige koloniseringsmål, men de stiller op ved siden af Vesten som historiens flyttemænd og skabere.

(...)

Civilisationernes natur

Men hvad skal vi forstå ved ordet en civilisation? En civilisation er en kulturel enhed. Landsbyer, regioner, etniske grupper, nationaliteter og religiøse grupper har alle en karakteristisk kultur med hver sit niveau for kulturelle forskelligheder. Kulturen i en landsby i det sydlige Italien kan være meget forskellig fra den, der findes i en norditaliensk, men begge vil de have del i en fælles italiensk kultur, som gør dem forskellige fra tyske landsbyer. De europæiske samfund har på deres side del i fælles kulturelle træk, som adskiller dem fra arabiske eller kinesiske samfund, hvorimod arabere, kinesere og vesterlændinge ikke har del i noget overordnet kulturelt fællesskab. De udgør civilisationerne. En civilisation er derfor den mest overordnede kulturelle gruppering af folkeslag og det bredest mulige niveau for kulturel identitet, som et folk kan have, når man ser bort fra det, der adskiller mennesker fra de andre arter. Den defineres både af fælles objektive elementer såsom sprog, historie, religion, vaner, institutioner og af folkets subjektive oplevelse af identifikation.

(...)

Hvorfor civilisationernes sammenstød

Verden vil især blive udformet gennem syv eller otte større civilisationers interaktion. Hertil regnes den vestlige, den konfucianske, den japanske, den islamiske, den hinduistiske, den slavisk-ortodokse, den latinamerikanske og muligvis en afrikansk civilisation. Fremtidens vigtigste konflikter vil opstå i sammenstødet mellem de afgørende forskelligheder, som civilisationerne indeholder.

Hvorfor det? For det første er forskellene mellem civilisationer-

ne ikke kun virkelige, de er basale. Civilisationerne adskiller sig fra hinanden gennem deres historie, sprog, kultur, traditioner og vigtigst af alt gennem deres religioner. Mennesker fra forskellige kulturer har forskellige opfattelser af forholdet mellem Gud og menneske, individ og gruppe, forældre og børn, mand og kone samt et forskelligt syn på den relative betydning af rettigheder og ansvar, frihed og autoritet, lighed og hierarki. Sådanne forskelle er blevet til gennem århundreder. Det vil tage lang tid, før de forsvinder. De er mere fundamentale end forskelle mellem politiske ideologier og politiske regimer. Sådanne forskelligheder fører ikke nødvendigvis til konflikter, og konflikter er ikke ensbetydende med vold. Men i tidens løb har forskellighederne mellem civilisationerne været årsag til de mest langvarige og voldelige konflikter, vi kender.

For det andet er verden blevet mindre. Interaktionen mellem folk fra forskellige kulturer er blevet større; denne tiltagende interaktion har ført til en forstærket kulturel bevidsthed og skabt en øget opmærksomhed på forskellighederne mellem civilisationerne og det, der binder ens egen civilisation sammen. De nordafrikanske immigranter i Frankrig vækker fjendskab hos franskmændene og skaber samtidig en mere positiv holdning til indvandringen af "rigtige" europæiske katolske polakker. Amerikanere reagerer meget mere fjendtligt på japanske investeringer end på større investeringer fra canadiske eller europæiske lande.

(...)

For det tredje bidrager den økonomiske moderniseringsproces og de sociale forandringer i hele verden til at skille mennesker fra lokalt bestemte identiteter, der går langt tilbage i tid. Det svækker også national statens betydning som en identitets-skabende faktor. Flere steder har religionen udfyldt det hul, der herved er opstået, ofte i form af bevægelser, der kaldes "fundamentalistiske". Sådanne bevægelser findes i den vestlige kristendom, jødedommen, buddhismen, hinduismen og i islam.

(...)

For det fjerde forstærkes væksten i civilisations bevidstheden ved den dobbeltrolle, Vesten spiller. På den ene side er Vesten på toppen af sin magt. Men samtidig, og måske som et resultat heraf, er der en tendens til, at de ikke-vestlige civilisationer vender sig mod deres rødder... Vesten er på sin magts højdepunkt stillet over for den kendsgerning, at de ikke-vestlige samfund i stigende grad ønsker og har viljen og ressourcerne til at skabe en verden efter en ikke-vestlig model.

(...)

For det femte er de kulturelle særpræg og forskelligheder ikke så foranderlige og derfor heller ikke så lette at udligne og afgøre som de politiske og økonomiske. I det tidligere Sovjetunion-

nen er kommunisterne blevet demokrater, rige blev fattige og fattige rige, men russerne blev ikke estere og aserbaidjanerne ikke armeniere. På klassekampens og i de ideologiske konflikters tid lød spørgsmålet "Hvem holder du med?", og man kunne skifte side, og gjorde det også, ligesom man kunne ændre på indholdet af det, man gik ind for. Men når det handler om konflikter mellem civilisationer, så spørges der "Hvad er du?". Det er en given sag, som der ikke kan laves om på. Et forkert svar på det spørgsmål kan medføre, at man får en kugle i hovedet, sådan som vi har set det i Bosnien og i hele området fra Kaukasus til Sudan.

(...)

Civilisationernes brudflader

Civilisationernes brudflader er ved at erstatte Den Kolde Krigs politiske og ideologiske grænser som brændpunktet for kriser og blodudgydelse. Den Kolde Krig blev indledt med jerntæppets opdeling af Europa ideologisk og politisk. Den Kolde Krig sluttede, da jerntæppet faldt. I takt med at den ideologiske opdeling af Europa er ved at forsvinde, genopstår en gammel kulturel opdeling mellem på den ene side den vestlige kristendom og på den anden side den ortodokse kristendom og islam.

(...)

Konflikten mellem den vestlige og den islamiske civilisation har stået på i 1300 år... Denne århundredgamle militære konflikt mellem Vesten og Islam vil næppe blive nedtrappet. Den kan tværtimod blive mere ondartet. Efter Golfkrigen følte mange arabere sig stolte over, at Saddam Hussein havde angrebet Israel og havde taget kampen op mod Vesten. Den efterlod også mange, der følte sig ydmyget og krænkede over Vestens militære tilstedeværelse i Den Persiske Golf, Vestens overvældende militære dominans og deres egen manglende evne til selv at kunne forme deres egen skæbne.

(...)

Vesten mod resten af verden

Lige nu har Vesten en helt usædvanlig stærk position i forhold til de andre civilisationer. Dets eneste rivaliserende stormagt er forsvundet fra kortet. En militær konflikt mellem de vestlige stater er utænkelig. Bortset fra Japan så har Vesten ingen økonomiske udfordrere. Det dominerer de internationale organisationer, der skal tage sig af de politiske og sikkerhedsmæssige forhold og sammen med Japan også de internationale økonomiske institutioner. Globale politiske og sikkerhedsmæssige sager afgøres efter USA's, Englands og Frankrigs diktat, verdensøkonomiens problemer på diktat fra USA, Tyskland og Japan. Alle opretholder de usædvanligt tætte relationer til hinanden med det resultat, at de mindre, og det vil stort set sige alle de

ikke-vestlige lande, holdes udenfor. Beslutninger, som træffes i FN's Sikkerhedsråd eller i Den Internationale Valutafond, der afspejler vestlige interesser, præsenteres for omverdenen som et udtryk for Verdenssamfundets ønsker.

11-3: Rajiv Tiwari i Dagbladet Information, 1991 (uddrag)

I en artikel i Dagbladet Information skrev den indiske korrespondent Rajiv Tiwari dette indlæg om Vestens dobbeltmoral. Artiklen havde overskriften: U- lande ser krig som USA's felttog mod Den tredje Verden.

Det første offer en krig er sandheden. Det kan landene i Den tredje Verden komme til at lære af smertelig erfaring, når det amerikansk anførte angreb på Irak er overstået.

Den fremherskende opfattelse i mange tredjeverdenslande er, at USA under påskud af at ville vriste Kuwait ud af de irakiske kløer har taget patent på forestillingen om kollektiv sikkerhed og dermed signaleret sin vilje til at optræde som verdens politibetjent.

Mens "Operation Ørkenstorm" tordner ubarmhjertigt frem, ser indiske analytikere en forstærket udvikling henimod en verden som fuldstændig domineres af USA.

(...)

Udviklingslandene har draget flere bitre erfaringer. Den første er, at Sovjetunionen har indskrænket sig til at spille en helt passiv rolle i Golf-konflikten.

"Sovjetunionens 'nye tænkning' er blevet afsløret som det, den er - et tagselvord af fromme håb, højtravende banaliteter og hule slagord", skriver dagbladet The Times of India.

En anden erfaring er, at Golf-krigen har vist sig at være en opvisning i vestlig militær magt, teknologisk overlegenhed, økonomisk indflydelse, moralsk selvretfærdighed og kulturel arrogance.

Vesten og dens krigsbegeistrede medier er fuldstændig optaget af sterile analyser af, hvordan det nye elektroniske isenkram fungerer mod irakiske mål.

Der lyder glædeshyl fra tv-sekskabernes studieværter, når de viser Pentagons optagelser af "smarte" laserstyrede bomber, der slår ned i ventilationsskakter på taget af Scud-missilernes siloer. Militæranalytikere og pensionerede generaler kommer på skærmen for at dissekere og analysere dette "Verdens største show" - som samtidig er den første egentlige afprøvning af USA's militære styrke siden Vietnam-krigen.

"Hensigten med Operation Ørkenstorm er at hævde Vestens ubestridte overherredømme i området og på den internationale scene som helhed", tilføjer Times of India.